

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ

**НАЦІОНАЛЬНИЙ НАУКОВИЙ ЦЕНТР
«ІНСТИТУТ БДЖІЛЬНИЦТВА імені П.І. ПРОКОПОВИЧА»**

**Сенчило О.О., Діденко В.І., Кошова Л.М., Сенчук Т.Ю., Соловйова Т.М.,
Постоєнко В.О.**

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

**Отримання органічної продукції бджільництва із природної
медоносної флори Лісостепової зони України**

Київ – 2023

Сенчило О.О., Діденко В.І., Кошова Л.М., Сенчук Т.Ю., Соловійова Т.М., Постоєнко В.О. Отримання органічної продукції бджільництва із природної медоносної флори Лісостепової зони України. / Науково-методичні рекомендації. – К.: ННЦ «Інститут бджільництва імені П.І. Прокоповича». – 2023 – 22 с.

Рецензенти:

В.А. Соломаха, д.б.н., проф.,

Д.М. Постоєнко, к.с.-г.н.

Схвалено рішенням Вченої ради Національного наукового центру «Інститут бджільництва імені П.І. Прокоповича» від 24 жовтня 2023 р., протокол № 7.

ЗМІСТ

Вступ	4
1. Основні принципи та вимоги до органічного виробництва продукції бджільництва	5
2. Кліматична та геоботанічна характеристика Лісостепової зони України ..	7
3. Медодайні рослини Лісостепової зони України	9
4. Технологічні підходи для отримання високоякісного органічного меду ..	18
Висновки	20
Список використаних джерел	20

Вступ

Споживання органічної продукції набуває все більшого попиту серед населення України. Споживачі все більшу увагу звертають на якість харчових продуктів, як рослинного, так і тваринного походження. В Україні з'явилися спеціалізовані торгові марки і бренди, що забезпечують продаж екологічно безпечної продукції. У багатьох супермаркетах відкрилися відділи, де продають саме таку продукцію.

Ринок органічної продукції в Україні стрімко розвивається. На сьогодні зареєстровано понад 650 виробників сільськогосподарської органічної продукції. Станом на 2020 р. під сільськогосподарськими землями, на яких вирощуються органічні продукти, зайнято 309 100 га, що становлять 0,7% земель сільськогосподарського призначення. Цей показник збільшився у 2 рази за останні 10 років (organicstandard.ua).

У 2020 році Україна посіла 4-те місце зі 124 країн за обсягами органічної продукції, яку український бізнес поставляв до ЄС.

Загалом же, експорт українських органічних продуктів у 2020 році склав приблизно 204 млн. дол. США: 73% експорту припадали на Європу, а 24% – Північну Америку. За даними органу сертифікації «Органік Стандарт» у 2016-2018 роках головними країнами-імпортерами (за обсягом) української органічної продукції були Нідерланди, Німеччина, США, Швейцарія, Італія, Велика Британія, Австрія, Польща, Чехія, Франція, Угорщина, Румунія, Бельгія, Болгарія, Литва, Канада і Данія. Українські виробники також експортують свою органічну продукцію до Австралії та деяких країн Азії.

Серед органічної продукції Україна експортує до ЄС: зернові, олійні, ягоди, гриби, горіхи, фрукти, березовий сік та ін. (Алескерова, Тодосійчук, 2020).

У 2017 році відбувся перший експорт українського органічного меду, а у 2018 і 2019 роках обсяги його експорту досягали майже 300 тонн щороку. Частка виробництва органічного меду (разом із цукром) становить 4% від всього обсягу виробництва органічної продукції в Україні.

Протягом останніх років за окремими групами культур Україна займає провідні позиції по виробництву органічної продукції. Так, зокрема, аналізуючи структурну позицію України у світі, зазначаємо, що їй належать 26% сертифікованих за органічними стандартами світових площ соняшника, 49% гречки. Поступово Україна перетворюється на досить потужного товаровиробника органічної продукції та сировини в Європі. Зокрема, тут розміщені 75% європейських площ органічної гречки, 28% соняшнику тощо.

Органічне виробництво – це цілісна багатофункціональна модель господарювання та виробництва органічної продукції, яка забезпечує

збалансовану динамічну рівновагу між компонентами інтегрованої соціо-економіко-екологічної системи протягом визначеного проміжку часу з метою об'єднання економічного зростання та підвищення життєвого рівня з одночасним поліпшенням стану навколишнього середовища. Органічне землеробство належить до природного землеробства, яке включає багато різновидів (систем), між якими не завжди можна провести чітку межу. Вирощування органічної продукції потребує певних знань і технологій, які забезпечують реалізацію цілого комплексу заходів для найбільш ефективного їх застосування.

Споживання органічної продукції в Україні набагато нижче ніж в країнах лідерів, але потрібно відміти про суттєві темпи зростання – 10% щороку, так у 2015 році середньостатистичний українець витрачав 0,5 євро в рік на органічну продукцію, то у 2019 – 0,9 (Скидан, Пивовар, 2022).

У сучасних ринкових умовах господарювання бджільництво, як галузь агропромислового комплексу України, є галуззю, що спеціалізується на розведенні бджіл для отримання продукції (меду, воску, бджолиного обніжжя, бджолиного маточного молочка, прополісу, бджолиної отрути та ін.), а також у використанні бджіл для запилення ентомофільних сільськогосподарських культур. Бджільництво було і залишається традиційною галуззю в складі тваринництва нашої держави.

1. Основні принципи та вимоги до органічного виробництва

З метою гармонізації законодавства Європейського Союзу затверджено новий регламент з органічного виробництва, Регламент 2018/848 (Regulation, 2018). Нове законодавство спрямоване на заохочення коротких ланцюгів постачання органічної продукції (безпосередньо від виробника) та місцевого виробництва; підтримання родючості ґрунтів у довготривалій перспективі (завдяки належній сівоzmіні); «нешкідливе» довкілля; сприяння органічному землеробству; виключення харчових продуктів, що містять або складаються із розроблених наноматеріалів. Заохочується принцип підтримання родючості ґрунтів та біорізноманіття. Регламентом оновлюються правила виробництва органічних продуктів та їх переробки. Так, для фермерських господарств дозволяється групова сертифікація, або не вимагається отримання органічного сертифікату за умови прямого постачання продукції від виробника споживачу. Усувається заборона на використання різноманітних матеріалів задля збільшення генетичного різноманіття, що сприятиме стійкості та зменшенню поширення хвороб. З 2035 року передбачається заборона на використання рослинного репродуктивного матеріалу та молодняку тварин неорганічного походження, а неорганічних білкових

кормів з 2025 року. Під час переробки органічної сировини з метою виробництва органічних продуктів мають використовуватися лише натуральні інгредієнти, зокрема, ароматизатори, а дозвіл на використання неорганічних компонентів надаватиметься на 6 місяців, а не на рік і може бути продовжено тільки двічі. Буде визначено перелік засобів, дозволених для миття та дезінфекції приміщень, де утримуються тварини, доїльних залів та обладнання, теплиць, систем зрошення, обладнання для збирання врожаю, підрозділів для виробництва грибів, зберігання врожаю, ділянок пакування фруктів та овочів, переробки на фермах. Список формується на підставі пропозицій, поданих державами-членами, з детальним описом кожної речовини або засобу. Лише внесені до переліку речовини – дозволені до використання. Використання сполук міді та цинку в органічному може бути під сумнівом через ризик сприяння розвитку стійкості до протимікробних препаратів (Regulation, 2018).

Виробництвом органічної продукції (сировини) визнається виробнича діяльність фізичних або юридичних осіб (у тому числі з вирощування та переробки), де під час такого виробництва виключається застосування хімічних добрив, пестицидів, генетично модифікованих організмів (ГМО), консервантів тощо, та на всіх етапах виробництва (вирощування, переробки) застосовуються методи, принципи та правила, визначені Постановою Кабінету Міністрів України від 23 жовтня 2019 р. № 970 «Про затвердження Порядку (детальних правил) органічного виробництва та обігу органічної продукції» для отримання натуральної (екологічно чистої) продукції, а також збереження та відновлення природних ресурсів.

Тому органічне виробництво – це цілісна система господарювання та виробництва харчових продуктів, яка поєднує в собі найкращі практики з огляду на збереження довкілля, рівень біологічного розмаїття, збереження природних ресурсів, застосування високих стандартів належного утримання тварин та метод виробництва, який відповідає певним вимогам до продуктів, виготовлених з використанням речовин та процесів природного походження. Таким чином, метод органічного виробництва відіграє подвійну соціальну роль: з одного боку, забезпечує специфічний ринок, який відповідає потребам споживача у органічній продукції, а з іншого – забезпечує загальне благо, сприяючи захисту довкілля, належному утриманню тварин, а також розвитку сільської місцевості (Основи ..., 2022).

Виходячи із засад органічного землеробства ми отримуємо нову потребу у веденні органічного бджільництва.

2. Основні принципи та вимоги до органічного виробництва продукції бджільництва

У відповідності до Законів України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» (Відомості Верховної Ради, 2018, № 36, ст. 275) та «Про бджільництво» (№ 442-VII від 05.09.2013, Відомості Верховної Ради, 2014, № 20-21, ст. 727) та Правил, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 23 жовтня 2019 р. № 970 у процесі виробництва органічної продукції (сировини) бджільництва її виробник повинен:

- під час вибору порід бджіл слід надавати перевагу місцевим екотипам бджоли медоносної (*Apis mellifera*);
- при репродукції використовуються переважно природні методи;
- площа збирання нектару повинна забезпечувати необхідне і достатнє харчування, доступ до води;
- джерела натурального нектару і пилку повинні складатися з рослин, вирощених відповідно до вимог цього Закону і правил виробництва та обігу органічної продукції та сировини, та/або дикорослих рослин;
- здоров'я бджіл має підтримуватися на основі превентивних заходів;
- вулики повинні бути виготовлені з натуральних матеріалів, які не створюють небезпеку забруднення навколишнього природного середовища та продуктів бджільництва;
- забороняється знищення бджіл у стільниках як метод, пов'язаний із збиранням продуктів бджільництва.

Таким чином, виробництво органічної продукції бджільництва, можна розподілити на такі основні блоки:

- законодавча робота, пов'язана з удосконаленням законодавчої бази стосовно органічної продукції бджільництва;
- збереження аборигенних порід бджіл;
- технології бджоловедення (ветеринарне обслуговування, технологічні заходи);
- контроль за станом докільця;
- оцінка якості та безпечності продукції бджільництва та товарів на їх основі;
- розвиток кормової бази бджільництва, підтримка біологічного різноманіття нектаро- та пилконосів.

3. Кліматична та геоботанічна характеристика Лісостепової зони України

Лісостеп – природна зона України, у межах якої переважають лісостепові ландшафти. Простягається від Середнього Придністров'я до західних відрогів Середньоросійської височини майже на 1 тис. км. Площа понад 190 тис.км², що становить 29 % території України. У її межах знаходяться повністю або частини Хмельницької, Вінницької, Черкаської, Полтавської, Харківської, Житомирської, Київської, Чернігівської, Сумської, Одеської, Кіровоградської, Чернівецької областей. Геоструктурно Лісостеп приурочений до Українського щита, Дніпровсько-Донецької западини, а також західного схилу Воронезького масиву. На цих геоструктурах сформувалися Подільська височина, Придніпровська височина, Придніпровська низовина та західні відроги Середньоросійської височини. Таке поєднання зумовлює вертикальну диференціацію лісостепових ландшафтів, що проявляється на загальному зональному фоні (Денисик, 2016).

Річний радіаційний баланс 1800–1850 МДж/м². Пересічна температура липня на +19–+23 °С; пересічна температура січня -5–-8 °С. Вегетаційний період триває 200–210 днів. Річна сума опадів на Заході 575 мм, на Сході – 450 мм; випаровуваність – відповідно 500 і 750 мм. Коефіцієнт зволоження змінюється від 1,8 у західних до 1,4–1,2 у південних і східних частинах. За співвідношенням тепла та вологи у лісостеповій зоні сприятливі умови для вирощування сільськогосподарських культур. Негативною ознакою клімату є нестійкість зволоження внаслідок чергування вологих і посушливих років.

Пересічна густота річкової мережі 0,15–0,24км/км². Живлення річок переважно снігове та дощове, підземне – до 10 %. Річки належать до басейнів Дністра, Південного Бугу, Дніпра та Сіверського Дінця. Розвинені площинний змив і глибинний розмив, який найактивніше проявляється у межах Канівських гір.

Ґрунтовий покрив різноманітний, найпоширенішими є чорноземи та сірі лісові ґрунти. Чорноземи типові сформувалися на вирівняних поверхнях центральної і південної частин Придніпровської височини та на Придніпровської низовині. Чорноземи опідзолені та темно-сірі опідзолені ґрунти переважають на правобережжі Дніпра та на правобережжях його приток у межах Придніпровської низовини. Сірі лісові ґрунти знаходяться на Подільській, Придніпровських височинах і долинах річок Псел, Ворскла та інших. На давніх терасах і зниженнях поширені лучно-чорноземні, у заплавах і долинах стоку льодовикових вод – лучні, дернові та болотні ґрунти. Загальна заболоченість лісостепової зони становить 1,6 %. Болота і

перезволожені ґрунти зосереджені у лісостеповій частині Полісся (Денисик, 2016).

За рослинним покривом Лісостеп належить до Східно-європейської лісостепової геоботанічної провінції. Природна рослинність представлена тут залишками остепнених луків, дубових і дубово-грабових масивів, на лівобережжі Дніпра – залишками дубово-кленово-липових лісів. Пересічна залісненість 14,2 %. У деревостанах переважають дуб, граб, ясен, липа, сосна, вільха та береза.

Для Лісостепу характерне складне поєднання лісостепових з лучно-степових ландшафтів. Його поділяють на три природних краї: Дністровсько-Дніпровський, Лівобережно-Дніпровський та Середньоросійський.

Лісостеп – регіон давнього й інтенсивного господарського освоєння (розораність сягає 75–80 %), розвинутої урбанізації та промисловості та рекреації. Серед несприятливих процесів при господарському використанні земель – ерозія, підтоплення та заболочення верхів'їв водосховищ і замулення ставків. Значна антропогенізація ландшафтів Лісостепу вимагає регульованого природокористування: подальшого проведення лісомеліоративних заходів, впровадження ґрунтозахисних технологій, регулювання водного режиму та стоку, підвищення стійкості лісостепових ландшафтів проти антропогенної навантажені, суттєвого збільшення кількості та площ природно-заповідного фонду, створення регіональних і національних природних парків (Денисик, 2016).

4. Медодайні рослини Лісостепової зони України

Природні умови Лісостепової зони України сприятливі для розвитку бджільництва. Кількість видів флори вищих судинних рослин Лісостепової зони України налічує понад 2000 видів (Чопик та ін., 1998), серед яких є медоноси та/або пилконоси. Латинські назви наводяться за The Euro+Med PlantBase, 2023.

Перелік медодайних рослин Лісостепу України

№ п/п	Українська назва	Латинська назва	Терміни цвітіння (місяці)
1.	Абрикоса звичайна	<i>Prunus armeniaca</i> L.	IV
2.	Агрис звичайний	<i>Ribes uva-crispa</i> L. (<i>Grossularia uva-crispa</i> (L.) Mill.)	V-VI

№ п/п	Українська назва	Латинська назва	Терміни цвітіння (місяці)
3.	Адокса мускусна	<i>Adoxa moschatellina</i> L.	IV-V
4.	Алича	<i>Prunus cerasifera</i> Ehrh.	IV
5.	Алтея лікарська	<i>Althaea officinalis</i> L.	VI-IX
6.	Аморфа кущова	<i>Amorpha fruticosa</i> L.	VI-VII
7.	Анемона жовтецева	<i>Anemone ranunculoides</i> L.	IV-V
8.	Анемона лісова	<i>Anemone sylvestris</i> L.	V-VI
9.	Астрагал солодколистий	<i>Astragalus glycyphyllos</i> L.	VI-VIII
10.	Барбарис звичайний	<i>Berberis vulgaris</i> L.	V-VI
11.	Барвінок малий	<i>Vinca minor</i> L.	V-VI
12.	Береза повисла	<i>Betula pendula</i> Roth.	IV-V
13.	Березка польова	<i>Convolvulus arvensis</i> L.	V-IX
14.	Берест	<i>Ulmus minor</i> Mill.	III-IV
15.	Бирючина звичайна	<i>Ligustrum vulgare</i> L.	VI-VII
16.	Біла акація	<i>Robinia pseudoacacia</i> L.	V-VI
17.	Блекота чорна	<i>Hyoscyamus niger</i> L.	V-X
18.	Борщовик сибірський	<i>Heracleum sphondylium</i> L. subsp. <i>sibiricum</i> (L.) Simonk.	VI-VII
19.	Будяк колючий	<i>Carduus acanthoides</i> L.	VIII-IX
20.	Будяк кучерявий	<i>Carduus crispus</i> L.	VII-IX
21.	Будяк пониклий	<i>Carduus nutans</i> L.	VI-IX
22.	Бузина трав'яниста	<i>Sambucus ebulus</i> L.	VI-VII
23.	Бузина червона	<i>Sambucus racemosa</i> L.	V-VI
24.	Бузина чорна	<i>Sambucus nigra</i> L.	V-VI
25.	Бузок звичайний	<i>Syringa vulgaris</i> L.	V
26.	Буквиця лікарська	<i>Stachys officinalis</i> (L.) Trevis. (<i>Betonica officinalis</i> L.)	VI-IX
27.	Буркун білий	<i>Melilotus albus</i> Medik.	VI-VII
28.	Буркун лікарський	<i>Melilotus officinalis</i> (L.) Pall.	VI-VIII
29.	В'яз гладенький	<i>Ulmus laevis</i> Pall.	III-V
30.	В'яз голий	<i>Ulmus glabra</i> Huds.	IV-V
31.	Ваточник сірійський	<i>Asclepias syriaca</i> L.	VI-IX
32.	Верба біла	<i>Salix alba</i> L.	III-V
33.	Верба вушката	<i>Salix aurita</i> L.	IV-V
34.	Верба гостролиста	<i>Salix daphnoides</i> Vill. subsp. <i>acutifolia</i> (Willd.) Ahlf.	III-IV
35.	Верба козяча	<i>Salix caprea</i> L.	III-V
36.	Верба ламка	<i>Salix</i> × <i>fragilis</i> L.	III-V
37.	Верба п'ятитичинкова	<i>Salix pentandra</i> L.	V-VI
38.	Верба попеляста	<i>Salix cinerea</i> L.	III-V
39.	Верба тритичинкова	<i>Salix triandra</i> L.	III-V
40.	Вербозілля звичайне	<i>Lysimachia vulgaris</i> L.	VI-VIII

№ п/п	Українська назва	Латинська назва	Терміни цвітіння (місяці)
41.	Вербозілля лучне	<i>Lysimachia nummularia</i> L.	VI-VIII
42.	Вероніка джерельна	<i>Veronica anagallis-aquatica</i> L.	IV-IX
43.	Вероніка дібровна.	<i>Veronica chamaedrys</i> L.	V-VIII
44.	Вероніка довголиста	<i>Veronica longifolia</i> L.	VI-VIII
45.	Вероніка колосиста	<i>Veronica spicata</i> L.	V-VII
46.	Вероніка лікарська	<i>Veronica officinalis</i> L.	VI-VIII
47.	Витка гречка березковидна	<i>Fallopia convolvulus</i> (L.) Á. Löve.	VI-X
48.	Вишня звичайна	<i>Prunus cerasus</i> L.	IV-V
49.	Вишня повстиста	<i>Prunus tomentosa</i> Thunb.	IV
50.	Вишня степова	<i>Prunus fruticosa</i> Pall.	IV-V
51.	Вільха чорна	<i>Alnus glutinosa</i> (L.) Gaertn.	IV-V
52.	Вовконіг європейський	<i>Lycopus europaeus</i> L.	VII-IX
53.	Вовчуг польовий	<i>Ononis spinosa</i> L. subsp. <i>hircina</i> (Jacq.) Gams (<i>Ononis arvensis</i> L.)	VI-VIII
54.	Воловик лікарський	<i>Anchusa officinalis</i> L.	V-VI
55.	Волошка гострокінцева	<i>Centaurea scabiosa</i> L. subsp. <i>apiculata</i> (Ledeb.) Mikheev.	VI-VIII
56.	Волошка дніпровська	<i>Centaurea borysthenica</i> Gruner.	VI-IX
57.	Волошка заміщуюча	<i>Centaurea jacea</i> subsp. <i>substituta</i> (Czerep.) Mikheev.	VII-VIII
58.	Волошка лучна	<i>Centaurea jacea</i> L. subsp. <i>jacea</i>	VI-VIII
59.	Волошка несправжньофрігійська	<i>Centaurea phrygia</i> L. subsp. <i>pseudophrygia</i> (C. A. Mey.) Gugler.	VII-VIII
60.	Волошка паннонська	<i>Centaurea jacea</i> subsp. <i>angustifolia</i> (DC.) Gremli (<i>Centaurea pannonica</i> (Heuff.) Simonk.).	VI-IX
61.	Волошка рейнська	<i>Centaurea stoebe</i> L. (incl. <i>Centaurea pseudomaculosa</i> Dobrocz.)	VII-VIII
62.	Волошка розлога	<i>Centaurea diffusa</i> Lam.	VII-VIII
63.	Волошка синя	<i>Centaurea cyanus</i> L.	VI-VIII
64.	Воронець колосистий	<i>Actaea spicata</i> L.	V-VI
65.	Гадючник в'язолистий	<i>Filipendula ulmaria</i> (L.) Maxim. (incl. <i>Filipendula denudata</i> (J. Presl & C. Presl) Fritsch).	V-VII
66.	Гадючник звичайний	<i>Filipendula vulgaris</i> Moench.	V-VII
67.	Гвоздика армерієвидна	<i>Dianthus armeria</i> L.	VII-VIII
68.	Гвоздика дельтовидна	<i>Dianthus deltoides</i> L.	VI-IX

№ п/п	Українська назва	Латинська назва	Терміни цвітіння (місяці)
69.	Герань криваво-червона	<i>Geranium sanguineum</i> L.	VI-IX
70.	Герань лучна	<i>Geranium pratense</i> L.	VI-VIII
71.	Герань Робертова	<i>Geranium robertianum</i> L.	VI-VII
72.	Гикавка сіра	<i>Berteroa incana</i> (L.) DC.	V-X
73.	Гіацинтик білуватий	<i>Hyacinthella leucophaea</i> (K. Koch) Schur.	V
74.	Гірчиця біла	<i>Sinapis alba</i> L.	VI-VII
75.	Гірчиця польова, свиріпа	<i>Sinapis arvensis</i> L.	VI-VIII
76.	Гледичія колюча	<i>Gleditsia triacanthos</i> L.	V-VI
77.	Глід звичайний	<i>Crataegus rhipidophylla</i> Gand. (<i>Crataegus curvisepala</i> Lindm., incl. <i>C. pseudokyrstostyla</i> Klokov, incl. <i>C. subrotunda</i> Klokov)	V-VI
78.	Глід п'ятистовпчиковий	<i>Crataegus pentagyna</i> Waldst. & Kit. (incl. <i>Crataegus klokovii</i> Ivaschin)	V-VI
79.	Глуха кропива біла	<i>Lamium album</i> L.	V-VIII
80.	Глуха кропива крапчаста	<i>Lamium maculatum</i> (L.) L.	V-IX
81.	Глуха кропива пурпурова	<i>Lamium purpureum</i> L.	V-IX
82.	Головатень круглоголовий	<i>Echinops sphaerocephalus</i> L.	VII-VIII
83.	Горицвіт весняний	<i>Adonis vernalis</i> L.	IV-V
84.	Горіх грецький	<i>Juglans regia</i> L.	IV-V
85.	Горлянка женевська	<i>Ajuga genevensis</i> L.	IV-VI
86.	Горобина звичайна.	<i>Sorbus aucuparia</i> L.	V-VII
87.	Горошок волохатий	<i>Vicia villosa</i> Roth.	V-VII
88.	Горошок вузьколистий	<i>Vicia sativa</i> L. subsp. <i>nigra</i> (L.) Ehrh. (<i>Vicia angustifolia</i> Reichard)	V
89.	Горошок мишачий	<i>Vicia cracca</i> L.	V-VII
90.	Горошок плотовий	<i>Vicia sepium</i> L.	IV-V
91.	Горошок чотиринасінний	<i>Vicia tetrasperma</i> (L.) Schreb.	IV-V
92.	Горошок шорсткий	<i>Vicia hirsuta</i> (L.) S.F. Gray.	IV-VI
93.	Гравілат міський	<i>Geum urbanum</i> L.	V-VII
94.	Гравілат річковий.	<i>Geum rivale</i> L.	V-VII
95.	Груша звичайна	<i>Pyrus communis</i> L. subsp. <i>communis</i>	IV-V
96.	Груша лісова	<i>Pyrus communis</i> subsp. <i>pyraster</i> (L.) Ehrh.	IV-V

№ п/п	Українська назва	Латинська назва	Терміни цвітіння (місяці)
97.	Дзвоники кропиволисті	<i>Campanula trachelium</i> L.	VI-VII
98.	Дзвоники персиколисті	<i>Campanula persicifolia</i> L.	VI-VII
99.	Дзвоники ріпчастовидні	<i>Campanula rapunculoides</i> L.	VI-IX
100.	Дзвоники широколисті	<i>Campanula latifolia</i> L. –	VII-VIII
101.	Дивина лікарська	<i>Verbascum phlomooides</i> L.	VI-VIII
102.	Дрік фарбувальний	<i>Genista tinctoria</i> L.	VI-VII
103.	Дуб звичайний	<i>Quercus robur</i> L.	IV-V
104.	Дудник лісовий	<i>Angelica sylvestris</i> L.	VI-IX
105.	Енотера дворічна	<i>Oenothera biennis</i> L.	VI-IX
106.	Еспарцет піщаний	<i>Onobrychis arenaria</i> (Kit.) DC. (incl. <i>Onobrychis viciifolia</i> auct. non Scop.)	V-VII
107.	Жабрій гарний	<i>Galeopsis speciosa</i> Mill.	VI-IX
108.	Жабрій двонадрізаний	<i>Galeopsis bifida</i> Boenn.	VI-VII
109.	Жабрій звичайний	<i>Galeopsis tetrahit</i> L.	VI-VIII
110.	Жабрій ладанний	<i>Galeopsis ladanum</i> L.	VI-IX
111.	Жеруха недоторкана	<i>Cardamine impatiens</i> L.	V-VI
112.	Живокіст лікарський	<i>Symphytum officinale</i> L.	V-VII
113.	Жимолость пухнаста	<i>Lonicera xylosteum</i> L.	V-VI
114.	Жимолость татарська	<i>Lonicera tatarica</i> L.	V-VI
115.	Жовта акація деревовидна	<i>Caragana arborescens</i> Lam.	V-VI
116.	Жовтець багатоквітковий	<i>Ranunculus polyanthemos</i> L.	VI-VII
117.	Жовтець іллірійський.	<i>Ranunculus illyricus</i> L.	IV-VI
118.	Жовтець їдкий	<i>Ranunculus acris</i> L.	V-VII
119.	Жовтець кашубський	<i>Ranunculus cassubicus</i> L.	V-VI
120.	Жовтець повзучий	<i>Ranunculus repens</i> L.	V-VIII
121.	Жовтий осот багновий	<i>Sonchus arvensis</i> L. subsp. <i>uliginosus</i> (M. Bieb.) Nyman.	VII-IX
122.	Жовтий осот городній	<i>Sonchus oleraceus</i> L.	VI-X
123.	Жовтушник розлогий	<i>Erysimum diffusum</i> Ehrh.	V-VI
124.	Жостір проносний	<i>Rhamnus cathartica</i> L.	V-VI
125.	Залізник бульбистий	<i>Phlomis tuberosa</i> L.	VI-VII
126.	Звіробій пронизанолистий	<i>Hypericum perforatum</i> L.	VI-VIII
127.	Звіробій шорсткий	<i>Hypericum hirsutum</i> L.	VI-VIII
128.	Зеленчук жовтий	<i>Lamium galeobdolon</i> (L.) Crantz.	V-VI
129.	Зірочки жовті	<i>Gagea lutea</i> (L.) Ker Gawl.	IV
130.	Зірочки маленькі	<i>Gagea minima</i> (L.) Ker Gawl.	IV-V

№ п/п	Українська назва	Латинська назва	Терміни цвітіння (місяці)
131.	Зірочник злаковидний	<i>Stellaria graminea</i> L. (incl. <i>Stellaria hippoctona</i> (Czern.) Klokov)	V-VII
132.	Зірочник ланцетовидний	<i>Stellaria holostea</i> L.	IV-VI
133.	Зірочник середній.	<i>Stellaria media</i> (L.) Cirillo.	III-X
134.	Зніт гірський	<i>Epilobium montanum</i> L.	VI-IX
135.	Зніт шорсткий	<i>Epilobium hirsutum</i> L.	VI-VIII
136.	Золотушник звичайний	<i>Solidago virgaurea</i> L.	VII-IX
137.	Золотушник канадський	<i>Solidago canadensis</i> L.	VII-VIII
138.	Іван-чай вузьколистий	<i>Epilobium angustifolium</i> L. (<i>Chamerion angustifolium</i> (L.) Holub)	VI-IX
139.	Калачики лісові	<i>Malva sylvestris</i> L.	VI-VII
140.	Калачики маленькі	<i>Malva pusilla</i> Smith.	VI-X
141.	Калина звичайна	<i>Viburnum opulus</i> L.	V-VI
142.	Калюжниця болотна	<i>Caltha palustris</i> L.	IV-V
143.	Кінський часник черешковий	<i>Alliaria petiolata</i> (M. Bieb.) Cavara & Grande.	IV-VI
144.	Клен гостролистий	<i>Acer platanoides</i> L.	IV-V
145.	Клен польовий	<i>Acer campestre</i> L.	IV-V
146.	Клен татарський	<i>Acer tataricum</i> L.	V-VI
147.	Клен явір	<i>Acer pseudoplatanus</i> L.	V-VI
148.	Клен ясенolistий	<i>Acer negundo</i> L.	IV-V
149.	Кмин звичайний	<i>Carum carvi</i> L.	VI-VII
150.	Конвалія травнева	<i>Convallaria majalis</i> L.	IV-V
151.	Конюшина альпійська	<i>Trifolium alpestre</i> L.	VI-VII
152.	Конюшина гібридна	<i>Trifolium hybridum</i> L.	VI-VII
153.	Конюшина гірська	<i>Trifolium montanum</i> L.	VI-VIII
154.	Конюшина лучна	<i>Trifolium pratense</i> L.	V-VII
155.	Конюшина повзуча	<i>Trifolium repens</i> L.	V-IX
156.	Конюшина польова	<i>Trifolium arvense</i> L.	V-VIII
157.	Конюшина рівнинна	<i>Trifolium campestre</i> Schreb.	IV-VII
158.	Конюшина середня	<i>Trifolium medium</i> L.	VI-VII
159.	Конюшина сумнівна	<i>Trifolium dubium</i> Sibth.	VI-VII
160.	Конюшина суницевидна	<i>Trifolium fragiferum</i> L.	V-IX
161.	Котяча м'ята паннонська	<i>Nepeta nuda</i> L. (<i>Nepeta pannonica</i> L.).	VI-VIII
162.	Котяча м'ята справжня	<i>Nepeta cataria</i> L.	VI-IX
163.	Кравник звичайний	<i>Odontites vulgaris</i> Moench.	VII-IX
164.	Кріп пахучий	<i>Anethum graveolens</i> L.	V-VIII
165.	Кропива дводомна	<i>Urtica dioica</i> L. subsp. <i>dioica</i>	V-IX

№ п/п	Українська назва	Латинська назва	Терміни цвітіння (місяці)
166.	Крушина ламка	<i>Frangula alnus</i> Mill.	V-VI
167.	Куколиця біла	<i>Silene latifolia</i> Poir. subsp. <i>alba</i> (Mill.) Greuter & Burdet (<i>Melandrium album</i> (Mill.) Garcke)	V-VII
168.	Кульбаба лікарська	<i>Taraxacum officinale</i> Wigg. s.l.	IV-VII
169.	Купина багатоквіткова	<i>Polygonatum multiflorum</i> (L.) All.	V-VI
170.	Купина запашна	<i>Polygonatum odoratum</i> (Mill.) Druce.	V
171.	Куряча сліпотка звичайна	<i>Nonea pulla</i> DC.	V-VIII
172.	Куряча сліпотка російська	<i>Nonea rossica</i> Steven.	V-VI
173.	Лаватера тюрінгська	<i>Malva thuringiaca</i> (L.) Vis. (<i>Lavatera thuringiaca</i> L.)	VII-IX
174.	Ластовень лікарський	<i>Vincetoxicum hirundinaria</i> Medik.	VI-VII
175.	Липа серцелиста	<i>Tilia cordata</i> Mill.	VI-VII
176.	Лілія лісова	<i>Lilium martagon</i> L.	VI-VII
177.	Ліщина звичайна	<i>Corylus avellana</i> L.	III-IV
178.	Ломиніс лозяний	<i>Clematis vitalba</i> L.	VI-VII
179.	Ломиніс прямий	<i>Clematis recta</i> L.	V-VI
180.	Лопух малий	<i>Arctium minus</i> (Hill) Bernh.	VI-VIII
181.	Лопух павутинистий	<i>Arctium tomentosum</i> Mill.	VII-IX
182.	Лопух справжній	<i>Arctium lappa</i> L.	VI-VIII
183.	Льонок дроколистий	<i>Linaria genistifolia</i> (L.) Mill.	VII
184.	Льонок звичайний	<i>Linaria vulgaris</i> Mill.	VI-VIII
185.	Любисток лікарський	<i>Levisticum officinale</i> W. D. J. Koch.	VI-VII
186.	Люпин багатолістий	<i>Lupinus polyphyllus</i> Lindl.	V-VII
187.	Люцерна посівна	<i>Medicago sativa</i> L.	V-VII
188.	Люцерна серповидна	<i>Medicago falcata</i> L.	VI-VIII
189.	Люцерна хмелевидна	<i>Medicago lupulina</i> L.	V-VIII
190.	Лядвенець український	<i>Lotus corniculatus</i> L.	VI-IX
191.	М'ята водяна	<i>Mentha aquatica</i> L.	VII-VIII
192.	М'ята довголиста	<i>Mentha longifolia</i> (L.) L.	VII-VIII
193.	М'ята перцева	<i>Mentha × piperita</i> L.	
194.	М'ята польова	<i>Mentha arvensis</i> L.	VI-VIII
195.	Малина звичайна	<i>Rubus idaeus</i> L.	V-VI
196.	Маренка рожева	<i>Asperula cynanchica</i> L.	VI-VIII
197.	Маслинка вузьколиста	<i>Elaeagnus angustifolia</i> L.	V-VI
198.	Материнка звичайна	<i>Origanum vulgare</i> L.	VI-IX
199.	Мати-й-мачуха звичайна	<i>Tussilago farfara</i> L.	III-V

№ п/п	Українська назва	Латинська назва	Терміни цвітіння (місяці)
200.	Медунка темна	<i>Pulmonaria obscura</i> Dumort.	IV-V
201.	Мерингія трижилкова	<i>Moehringia trinervia</i> (L.) Clairv.	V-VII
202.	Миколайчики плоскі	<i>Eryngium planum</i> L.	VI-VII
203.	Мишачий гіацинт непомітний	<i>Muscari neglectum</i> Guss. ex Ten.	IV-V
204.	Молочай кипарисовидний	<i>Euphorbia cyparissias</i> L.	V-VI
205.	Морква дика	<i>Daucus carota</i> L.	VI-VII
206.	Наперстянка великоквіткова	<i>Digitalis grandiflora</i> Mill.	VI-VIII
207.	Незабудка болотна	<i>Myosotis scorpioides</i> L.	V-IX
208.	Незабудка рідкоцвіта	<i>Myosotis sparsiflora</i> Pohl.	V-VI
209.	Нечуйвітер зонтичний	<i>Hieracium umbellatum</i> L.	VIII-IX
210.	Обліпіха крушиновидна	<i>Hippophae rhamnoides</i> L.	V
211.	Ожина сиза	<i>Rubus caesius</i> L.	VI-VIII
212.	Оман британський	<i>Inula britannica</i> L.	VI-IX
213.	Осика	<i>Populus tremula</i> L.	III-V
214.	Осот городній	<i>Cirsium oleraceum</i> (L.) Scop.	VII-IX
215.	Осот польовий	<i>Cirsium arvense</i> (L.) Scop. (incl. <i>Cirsium setosum</i> (Willd.) M. Bieb., incl. <i>C. incanum</i> (S. G. Gmel.) Fisch.).	VI-IX
216.	Очиток їдкий	<i>Sedum acre</i> L.	V-VII
217.	Парило звичайне	<i>Agrimonia eupatoria</i> L. subsp. <i>eupatoria</i> .	VI-VIII
218.	Паслін солодко-гіркий	<i>Solanum dulcamara</i> L.	V-VIII
219.	Паслін чорний	<i>Solanum nigrum</i> L.	VI-IX
220.	Пастернак посівний	<i>Pastinaca sativa</i> L. (incl. <i>Pastinaca sylvestris</i> Garsault)	VI-VII
221.	Пахучка звичайна	<i>Clinopodium vulgare</i> L.	VI-VIII
222.	Первоцвіт весняний	<i>Primula veris</i> L.	VI-IX
223.	Переліска багаторічна	<i>Mercurialis perennis</i> L.	IV-V
224.	Перестріч дібровний	<i>Melampyrum nemorosum</i> L.	V-VIII
225.	Переступень білий	<i>Bryonia alba</i> L.	VI-VII
226.	Півники болотні	<i>Iris pseudacorus</i> L.	VI-VII
227.	Підмаренник запашний	<i>Galium odoratum</i> (L.) Scop.	V-VI
228.	Підмаренник справжній	<i>Galium verum</i> L.	VI-IX
229.	Підмаренник чіпкий	<i>Galium aparine</i> L.	V-IX
230.	Підсніжник білосніжний	<i>Galanthus nivalis</i> L.	III-IV
231.	Плакун верболистий	<i>Lythrum salicaria</i> L.	VI-IX
232.	Плакун прутувидний	<i>Lythrum virgatum</i> L.	VI-VIII
233.	Плетуха звичайна	<i>Calystegia sepium</i> (L.) R. Br.	VI-VIII

№ п/п	Українська назва	Латинська назва	Терміни цвітіння (місяці)
234.	Повій звичайний	<i>Lycium barbarum</i> L.	VI-IX
235.	Проліска дволиста	<i>Scilla bifolia</i> L.	III-IV
236.	Пупівник лісовий	<i>Omphalodes scorpioides</i> (Haenke) Schrank.	IV-VI
237.	Пшінка весняна	<i>Ficaria verna</i> Huds. –	IV-V
238.	Ранник вузлуватий	<i>Scrophularia nodosa</i> L.	V-VIII
239.	Резеда жовта.	<i>Reseda lutea</i> L.	VI-VIII
240.	Розрив-трава дрібноквіткова	<i>Impatiens parviflora</i> DC.	VI-VIII
241.	Розрив-трава звичайна	<i>Impatiens noli-tangere</i> L.	VII-VIII
242.	Розхідник плющевидний	<i>Glechoma hederacea</i> L.	IV-VII
243.	Розхідник шорсткий	<i>Glechoma hirsuta</i> Waldst. & Kit.	V-VII
244.	Рутвиця мала	<i>Thalictrum minus</i> L.	VI-VII
245.	Рутвиця проста	<i>Thalictrum simplex</i> L.	VI-VII
246.	Рутка лікарська	<i>Fumaria officinalis</i> L.	IV-VIII
247.	Ряст порожнистий	<i>Corydalis cava</i> (L.) Schweigg. & Korte.	IV-V
248.	Ряст щільний	<i>Corydalis solida</i> (L.) Clairv.	III-IV
249.	Самосил гайовий	<i>Teucrium chamaedrys</i> L.	VI-VIII
250.	Свербига східна	<i>Bunias orientalis</i> L.	V-VII
251.	Свербіжниця польова	<i>Knautia arvensis</i> (L.) DC.	VI-IX
252.	Свидина криваво-червона	<i>Cornus sanguinea</i> L. subsp. <i>sanguinea</i> (<i>Swida sanguinea</i> (L.) Opiz)	V-VI
253.	Серпій увінчаний	<i>Serratula coronata</i> L.	VII-IX
254.	Синяк звичайний	<i>Echium vulgare</i> L.	VI-IX
255.	Сідач конопляний	<i>Eupatorium cannabinum</i> L.	VI-VIII
256.	Скабіоза блідно-жовта	<i>Scabiosa ochroleuca</i> L.	VI-VIII
257.	Скереда дворічна	<i>Crepis biennis</i> L.	VI-IX
258.	Скумпія звичайна	<i>Cotinus coggygria</i> Scop.	V-VII
259.	Слабник водяний	<i>Myosoton aquaticum</i> (L.) Moench.	VI-IX
260.	Слива домашня	<i>Prunus domestica</i> L.	IV-V
261.	Смілка поникла	<i>Silene nutans</i> L.	V-VII
262.	Смолівка клейка	<i>Silene viscaria</i> (L.) Jess. (<i>Viscaria vulgaris</i> Röhl.)	V-VII
263.	Смородина чорна	<i>Ribes nigrum</i> L.	V-VI
264.	Собача кропива п'ятилопатева	<i>Leonurus quinquelobatus</i> Gilib.	VI-IX
265.	Сокирки волотисті	<i>Consolida regalis</i> subsp. <i>paniculata</i> (Host) Soó.	V-VII

№ п/п	Українська назва	Латинська назва	Терміни цвітіння (місяці)
266.	Сокирки польові	<i>Consolida regalis</i> Gray subsp. <i>regalis</i>	VI-VII
267.	Сокирки східні	<i>Consolida orientalis</i> (J. Gay) Schrödinger	V-VII
268.	Суниці зелені	<i>Fragaria viridis</i> Weston.	V-VI
269.	Суниці лісові	<i>Fragaria vesca</i> L.	V-VI
270.	Суховершки звичайні	<i>Prunella vulgaris</i> L.	VI-VII
271.	Сухоребрик високий	<i>Sisymbrium altissimum</i> L.	V-VII
272.	Сухоребрик лікарський.	<i>Sisymbrium officinale</i> (L.) Scop.	I-IX
273.	Сухоребрик Льозеліїв	<i>Sisymbrium loeselii</i> L.	VI-VIII
274.	Татарник звичайний	<i>Onopordum acanthium</i> L.	VI-VIII
275.	Терен степовий	<i>Prunus spinosa</i> L. subsp. <i>dasyphylla</i> (Schur) Domin (<i>Prunus stepposa</i> Kotov)	IV-V
276.	Тополя біла	<i>Populus alba</i> L.	III-V
277.	Тополя сіривата	<i>Populus</i> × <i>canescens</i> (Aiton) Sm.	III-IV
278.	Тополя чорна	<i>Populus nigra</i> L.	IV
279.	Фацелія пижмолиста	<i>Phacelia tanacetifolia</i> Benth.	V-X
280.	Фіалка дивна	<i>Viola mirabilis</i> L.	IV-V
281.	Фіалка запашна	<i>Viola odorata</i> L.	IV-V
282.	Фіалка польова	<i>Viola arvensis</i> Murray.	IV-X
283.	Фіалка шорстка	<i>Viola hirta</i> L.	IV-V
284.	Хміль звичайний	<i>Humulus lupulus</i> L.	VII-VIII
285.	Холодок лікарський	<i>Asparagus officinalis</i> L.	V-VII
286.	Цибуля ведмежа	<i>Allium ursinum</i> L.	V-VI
287.	Цибуля гранчаста	<i>Allium angulosum</i> L.	VI-IX
288.	Цибуля круглоголова	<i>Allium sphaerocephalon</i> L.	VI-VII
289.	Цикорій дикий	<i>Cichorium intybus</i> L.	VII-IX
290.	Цирцея звичайна	<i>Circaea lutetiana</i> L.	VI-VIII
291.	Цмин пісковий	<i>Helichrysum arenarium</i> (L.) Moench.	VI-IX
292.	Чебрець паннонський	<i>Thymus pulegioides</i> subsp. <i>pannonicus</i> (All.) Kerguélen (<i>Thymus marschallianus</i> Willd.)	V-VII
293.	Черета трироздільна	<i>Bidens tripartita</i> L.	VII-IX
294.	Черемха звичайна	<i>Prunus padus</i> L.	IV-VI
295.	Черемха пізня	<i>Prunus serotina</i> Ehrh.	V-VI
296.	Черешня	<i>Prunus avium</i> (L.) L.	IV-V
297.	Чина болотяна	<i>Lathyrus palustris</i> L.	VII-VIII
298.	Чина бульбиста	<i>Lathyrus tuberosus</i> L.	V-VII
299.	Чина весняна	<i>Lathyrus vernus</i> (L.) Bernh.	IV-V

№ п/п	Українська назва	Латинська назва	Терміни цвітіння (місяці)
300.	ЧИНА лісова	<i>Lathyrus sylvestris</i> L.	VI-VII
301.	ЧИНА лучна	<i>Lathyrus pratensis</i> L.	VI-VII
302.	ЧИНА чорна	<i>Lathyrus niger</i> (L.) Bernh.	V-VI
303.	Чистець болотний	<i>Stachys palustris</i> L.	VI-VIII
304.	Чистець лісовий	<i>Stachys sylvatica</i> L.	VI-VII
305.	Чистець непомітний	<i>Stachys annua</i> (L.) L.	VI-IX
306.	Чистець німецький	<i>Stachys germanica</i> L.	VI-VIII
307.	Чистець прямостоячий	<i>Stachys recta</i> L.	VI-IX
308.	Чорнокорінь лікарський	<i>Cynoglossum officinale</i> L.	V-VI
309.	Чорнушка польова	<i>Nigella arvensis</i> L.	VI-VIII
310.	Шавлія гайова	<i>Salvia nemorosa</i> L.	VI-VIII
311.	Шавлія зарослева	<i>Salvia dumetorum</i> Andr. ex Besser.	V-VIII
312.	Шавлія кільчаста	<i>Salvia verticillata</i> L.	VI-IX
313.	Шавлія лучна	<i>Salvia pratensis</i> L.	V-VII
314.	Шипшина іржасто-червона	<i>Rosa rubiginosa</i> L.	VI-VII
315.	Шипшина собача	<i>Rosa canina</i> L.	V-VI
316.	Шипшина щитконосна	<i>Rosa corymbifera</i> Borkh.	VII
317.	Шипшина яблучна	<i>Rosa villosa</i> L.	VI-VII
318.	Шовковиця біла	<i>Morus alba</i> L.	V-VI
319.	Шоломниця висока	<i>Scutellaria altissima</i> L.	VI-VII
320.	Шоломниця звичайна	<i>Scutellaria galericulata</i> L.	VI-IX
321.	Щавель горобиний	<i>Rumex acetosella</i> L.	V-VIII
322.	Щавель кінський	<i>Rumex confertus</i> Willd.	V-VI
323.	Щавель кучерявий	<i>Rumex crispus</i> L.	VI-VIII
324.	Яблуня домашня	<i>Malus domestica</i> Borkh.	IV-V
325.	Яблуня лісова	<i>Malus sylvestris</i> Mill.	IV-V
326.	Яглиця звичайна	<i>Aegopodium podagraria</i> L.	V-VII
327.	Ясен звичайний	<i>Fraxinus excelsior</i> L.	IV-V

5. Технологічні підходи для отримання високоякісного органічного меду

До виробництва органічної продукції (сировини) є ряд вимог. Вулики повинні бути виготовлені з натуральних матеріалів (зокрема деревини), які не створюють загрози забруднення довкілля та продуктів бджільництва. Забороняється оброблювати внутрішню частину вуликів фарбами та іншими хімічними речовинами.

Для запилення можна утримувати органічні й неорганічні пасіки (точки) в одному господарстві, але при цьому виконувати всі правила органічного виробництва, за винятком положень щодо розміщення пасік. У такому разі продукція бджільництва не може вважатися органічною. Під час формування пасік з виробництва органічної продукції або в процесі перехідного періоду може використовуватися й неорганічний бджолиний віск у обсягах, необхідних для забезпечення повноцінної життєдіяльності бджолиних сімей у випадку: відсутності на ринку органічної продукції та сировини воску органічного походження; якщо віск не забруднено речовинами, забороненими до використання під час виробництва органічної продукції (сировини); якщо віск отримано з бджолиного забрусу внутрішнього переміщення.

Після завершення продуктивного сезону у вуликах для зимівлі бджолиних сімей слід залишати запаси органічного меду з розрахунку понад 20–25 кг на бджолину сім'ю, понад 10–15 кг на бджолиний відводок, понад 8 кг на нуклеус бджіл. Під час відкачування меду заборонено використовувати хімічно синтезовані репеленти, а також відкачувати мед зі стільників із розплодом. Підгодівля бджолиних сімей органічним медом та цукровим сиропом, виробленим з органічної сировини, дозволяється лише в разі, якщо виживання бджіл виявляється під загрозою через несприятливі кліматичні умови, що перешкоджають збиранню нектару та пилку й призводять до зменшення надходжень кормових запасів у гнізда бджолиних сімей. Підгодовують бджолині сім'ї у період між останнім відкачуванням меду й за 15 днів до початку наступного періоду медозбору.

Для профілактики захворювань бджіл та їх лікування у вуликах використовуються такі натуральні природні продукти, як прополіс, віск та олії. Для захисту рамок, вуликів і стільників від шкідників застосовують засоби природного походження. Оброблення здійснюється під наглядом лікаря ветеринарної медицини. Для дезінфекції пасік застосовують такі фізичні методи, як пара або відкритий вогонь. У разі лікування від кліща *Varroa destructor* можуть застосовуватися такі органічні речовини, як мурашина, молочна та щавлева кислоти, а також ментол, тимол та амфора. Не дозволяється застосовувати хімічні ветеринарні препарати або антибіотики з профілактичною метою. Про використання лікувальних препаратів треба повідомити спеціаліста сертифікаційного органу. Заборонено таке хірургічне втручання, як обрізування крил, ніжок у бджолиних маток. Знищувати трутневий розплід дозволяється лише для запобігання розповсюдженню кліща *Varroa destructor* (Закон, 2018; Сенчук та ін., 2020; Сенчило та ін., 2022).

Отже, для виробництва органічної продукції бджільництва мають бути забезпечені гідні умови утримання бджолиних сімей на пасіках. Слід застосовувати такі технології, як адекватний підбір порід, сприятливе довкілля, достатньо збалансований кормовий конвеєр для забезпечення бджолиних запасів і відповідну пасічницьку діяльність. Суміжний розвиток органічного виробництва з формуванням національної нормативної бази його сертифікації ставить нові вимоги щодо наукового забезпечення ведення органічного виробництва, зокрема в галузі вітчизняного бджільництва.

Висновки

Виробництво органічної продукції бджільництва із природної медоносної флори Лісостепової зони України із застосуванням всіх нормативних рекомендацій є важливим та перспективним в умовах економічного зростання та підвищення життєвого рівня з одночасним збереженням екологічної цілісності навколишнього середовища.

Список використаних джерел

1. <https://organicstandard.ua/services/inspectionandcertification#1>
2. Regulation (EU) 2018/848 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2018 on organic production and labelling of organic products and repealing Council Regulation (EC) No 834/2007. Official Journal of the European Union. 14.6.2018. P. 150/1-150/92.
3. Алескерова Ю.В., Тодосійчук В.Л. Органічне сільське господарство. Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції «Наукові дослідження для органічного бізнесу. Тваринництво заради ґрунту» в рамках IV Міжнародного Конгресу Органічна Україна м. Київ, 4 квітня 2020 р. / редкол. : Березовська та ін. – Київ : видавництво «Органічна Україна». 2020. С. 51-53.
4. Денисик Г.І. Лісостеп : Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І.М. Дзюба, А.І. Жуковський, М.Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. 2016. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-55726>
5. Закон України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції». Відомості Верховної Ради. 2018. № 36. с. 275 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19#Text>

6. The Euro+Med PlantBase. 2023. The Euro+Med PlantBase – the information resource for Euro-Mediterranean plant diversity. Available from: <http://ww2.bgbm.org/EuroPlusMed/query.asp> (Accessed: Date: May 1, 2023).

7. Основи органічного рослинництва: навч. посіб. / В. Пиндус, О. Гуцаленко, С. Омельчук, Л. Василенко, С. Горбань. – Київ : Науково-методичний центр ВФПО, 2022. – 326 с.

8. Сенчило О., Сенчук Т., Кулинич І., Кошова Л. Органічне бджільництво в Україні. Органічне виробництво і продовольча безпека : збірник праць учасників X Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 100-річчю Поліського національного університету, 21–22 квітня 2022 р. Житомир: Поліський національний університет, 2022. С. 82-84.

9. Сенчук, Т., Гречка, Г., Рак, Т. Можливості та перспективи органічного бджільництва в Україні. Науково-виробничий журнал "Бджільництво України", 2020, 1(4).
<https://doi.org/10.46913/beekeepingjournal.2020.4.11>

10. Скидан О., Пивовар П. Сучасні світові тренди розвитку органічного виробництва в контексті розвитку сільських територій : Органічне виробництво і продовольча безпека : збірник праць учасників X Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 100-річчю Поліського національного університету, 21–22 квітня 2022 р. Житомир: Поліський національний університет, 2022. С. 12-19.

11. Чопик В.І., Бортняк М.М., Войтюк Ю.О., Погребенник В.П., Кучерява Л.Ф., Нечитайло В.А., Любченко В.М., Шевчик В.Л. Конспект флори Середнього Придніпров'я. Судинні рослини. 1998. Київ: Фітосоціоцентр. 140 с.